

UDK: 811.163.42'282(497.524): 37.011.3-052
Stručni rad

OKOMITA DVOJEZIČNOST UČENIKA U MEĐIMURSKOM DIJALEKTU

Helena Pavletić

*Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Republika Hrvatska
hpavletic@unipu.hr*

Ramona Švenda

*Osnovna škola Prelog
Republika Hrvatska
ramona.svenda@hotmail.com*

SAŽETAK

U radu se proučava utjecaj zavičajnoga (materinskoga) idioma na razvoj jezičnih djelatnosti kod učenika mlađe školske dobi u Međimurju. S obzirom na utvrđenu dominaciju standardnoga jezika u nastavi kod učenika četvrtih razreda osnovnih škola (Turza-Bogdan, 2016) cilj je bio usporediti upotrebu zavičajnoga idioma u školskoj i izvanškolskoj komunikaciji te utvrditi postoje li veća odstupanja u dobivenim rezultatima za učenike drugih i četvrtih razreda osnovnih škola. Rezultatima istraživanja potvrđena je činjenica o pretežnoj upotrebi standardnoga idioma kod ispitanih učenika u nastavnoj komunikaciji, dok se komunikacija na zavičajnome idiomu kod pojedinih učenika najčešće ostvaruje u govoru i izraženija je u seoskim sredinama. Također, potvrđeno je da učenici četvrtih razreda pokazuju bolje poznavanje i upotrebu zavičajnoga idioma, a češće se i njime koriste u nastavnoj komunikaciji od učenika drugih razreda.

Ključne riječi: funkcionalna komunikacija, jezične djelatnosti, standardni jezik, zavičajni idiom.

UVOD

Cilj savladavanja i usvajanja sadržaja nastavnoga predmeta *Hrvatski jezik* funkcionalna je komunikacija, tj. osposobljenost za jezičnu upotrebu u različitim komunikacijskim situacijama. Dijete osnovnoškolske dobi započinje usvajanje standardnoga idioma, a učenike se učenjem i poučavanjem hrvatskoga jezika osposobljava ne samo za svakodnevnu komunikaciju nego i za cjeloživotno učenje. Učenici stječu osnove čitalačke i informacijske pismenosti te se pripremaju za daljnji nastavak školovanja. Ističe se stoga da je cilj institucionalizirane nastave uz razvijanje lingvističke kompetencije, odnosno stjecanja znanja o jeziku i poznavanja jezičnih pravila, i razvijena komunikacijska kompetencija koja osposobljava učenike za upotrebu odgovarajućega idioma u danoj komunikacijskoj situaciji. Upravo je komunikacijska polifunkcionalnost, prema Pavličević-Franić (2002, 2005), karakteristična za ranu fazu usvajanja jezika.

Suodnos između zavičajnoga idioma¹ djeteta (L1) te standardnoga jezika (L2) određuje se kao okomita dvojezičnost (ili vertikalni bilingvizam) unutar istoga materinskog jezika. Miješanje se jezičnih kodova (L1 i L2) odvija na svim razinama institucionalnoga učenja jezika. Prvi jezik (materinski²/L1) dijete usvaja spontano već od rođenja u obiteljskoj sredini, a drugi jezici se uče osmišljeno i sustavno u odgojno-obrazovnim ustanovama, bilo da je riječ o općem kodu koji služi za sporazumijevanje svih govornika pojedinoga jezika ili drugome, stranom jeziku (Pavličević-Franić, 2005; 2007).

Prije polaska u školu dijete uglavnom komunicira na svome organskom idiomu, a uključivanjem u odgojno-obrazovne institucije započinje usvajanje standardnoga jezika. Pavličević-Franić (2005) navodi kako je razdoblje ranoga usvajanja jezika posebno obilježeno pojavom višejezičnosti jer jednostrano normativno dijete predškolske dobi koje poznaje svoj prvi organski idiolekt (L1), polaskom u školu postaje nenormativno okomito bilingvalan/pluringvalan učenik koji nedovoljno poznaje norme standardnoga jezika (L2), ali i drugih, supstandardnih idioma hrvatskoga jezika (L3) te od njih odstupa (Pavličević-Franić, 2005; 2007). Tako spontanu govornu komunikaciju predškolskoga djeteta

1 Za imenovanje se jezičnoga koda na kojem dijete stječe prvo jezično iskustvo upotrebljavaju u literaturi različiti termini: primarni idiom, organski idiom, zavičajni idiom (govor), materinski idiom, okolinski idiom, iako oni nisu uvijek istoznačnice. To je idiom koji djetetu omogućuje da zadovolji svoje komunikacijske potrebe do perioda početka sustavnoga obrazovanja. Idiom usvojen u prirodnom obiteljskom okruženju dominantan je jezični kod kojim osoba najbolje vlada u komunikaciji.

2 Iako se materinskim jezikom naziva i hrvatski standardni jezik, on nije istovjetan s djetetovim prvim usvojenim jezikom pa se u sustavu okomite višejezičnosti označuje kao L2 (drugi jezik).

zamjenjuje nedostatna komunikacijska kompetencija učenika na organskome (L1) ili kojem drugom idiomu.

Zbog nedovoljnoga poznavanja normi standardnoga jezika dijete mlađe školske dobi često od njih odstupa, a izražavanje na hrvatskom jeziku postaje problem. Tome u prilog ide i školski sustav učenja i poučavanja hrvatskoga jezika koji je usmjeren na teorijska, a ne na uporabna jezična znanja te se kao posljedica pojavljuje strah od komunikacije na standardnom idiomu. Osim toga, poznavanje normi i primjena različitih jezičnih pravila u drugi plan stavlja funkcionalnu komunikaciju, što znači i potiskivanje primarnoga, organskoga idioma.

ZAVIČAJNI IDIOM I KOMUNIKACIJSKA KOMPETENCIJA

Recentna su istraživanja suodnosa zavičajnih idioma i standardnoga jezika (Blažeka, 2000; Kapović, 2006; Mikić Čolić i Glušac, 2018; Puljak, 2011, Turza-Bogdan, 2008, 2013) pokazala da upotreba zavičajnoga idioma tijekom nastave pridonosi usvajanju standardnoga jezika. Kalogjera (2002) navodi da se to postiže kontrastivnom metodom, tj. elementi dijalekta (izgovor, morfologija, sintaksa, rječnik) mogu se upotrijebiti u učenju i usvajanju standardnoga jezika.³ Na taj se način potiče kod učenika svijest o kulturološkoj, sociološkoj i emocionalnoj vrijednosti hrvatskoga jezika (Turza-Bogdan, 2008).

Iako potvrđena korisnost upotrebe zavičajnoga idioma u nastavnom procesu, ona još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Povlašteni status standardnoga jezika u obrazovnom je procesu uvjetovan činjenicom što je njegovo poznavanje preduvjet školskoga uspjeha, a pristupi koji upotrebu zavičajnoga idioma promatraju kao izvor jezičnih pogrešaka pogrešni su jer utječu na učeničku jezičnu kompetenciju i odnos prema osobnom identitetu.

Za uspješnu je komunikaciju, odnosno ovladavanje svim jezičnim razinama: značenjskom, gramatičkom i uporabnom potrebno razvijati jezične djelatnosti (produktivno govorenje, aktivno slušanje, čitanje i pisanje). Upravo je cilj nastave jezičnoga izražavanja razvijanje jezičnih djelatnosti, odnosno osposobljavanje učenika za pismeno i govorno sporazumijevanje. Bolje govorno i pismeno izražavanje postiže se bogaćenjem uporabnoga rječnika koje se u (pred)školskoj dobi stalno širi, a tu značajnu ulogu ima usvajanje drugih idioma (standardni jezik, supstandardni idiomi, drugi jezici).

3 O komunikacijskom pristupu nastavnim sadržajima na primjeru kajkavskoga narječja detaljno se raspravlja u radovima Đ. Blažeke (2000) i T. Turza-Bogdan (2008, 2013, 2016).

Poznavanje i upotreba različitih jezičnih idioma jedan je od ciljeva nastavnoga procesa koji učenike osposobljava za stvaralačko mišljenje, a poticanjem stvaralačkoga izražavanja na zavičajnom idiomu razvijaju se učeničke jezične i kognitivne sposobnosti. Stoga se uključivanjem načela zavičajnosti u nastavne programe ostvaruje svrha uspješna učenja i poučavanja hrvatskoga jezika, odnosno osposobljenost za uspješnu komunikaciju na materinskom jeziku i razvoj komunikacijski kompetentne mlade osobe. Prema Visinko (2007) temeljno je postignuće nastave izražavanja razvijanje učenikove jezične kompetencije koje mu omogućuje komunikacijsku praksu na standardnom jeziku te očuvanje zavičajnoga idioma.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja

Temeljni je cilj ovoga istraživanja bio utvrditi u kojoj mjeri upotreba zavičajnoga idioma utječe na usmeno i pismeno izražavanje učenika u mlađoj školskoj dobi. Za primjer utjecaja zavičajnoga idioma na razvoj učeničkih jezičnih djelatnosti odabrano je kajkavsko narječje, odnosno međimurski dijalekt.

Zadaci istraživanja

S temeljnim su ciljem istraživanja u ovome radu povezani i sljedeći zadaci:

1. utvrditi stupanj poznavanja kajkavskih riječi kod učenika koji govore međimurskim dijalektom
2. usporediti upotrebu zavičajnoga idioma učenika drugoga i četvrtoga razreda osnovnih škola
3. ispitati razliku korištenja zavičajnoga idioma između učenika gradske i seoske osnovne škole
4. utvrditi utjecaj zavičajnoga idioma na usmeno i pismeno izražavanje učenika.

Hipoteze

U skladu s ciljem istraživanja definirane su sljedeće hipoteze:

H1 Učenici razumiju i svakodnevno koriste više od 50 % kajkavskih riječi.

H2 Učenici drugih razreda u većoj mjeri koriste kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji od učenika četvrtih razreda.

H3 Učenici seoskih osnovnih škola češće govore narječjem od učenika gradskih osnovnih škola.

H4 Učenici osnovnih škola kajkavskoga područja lakše se izražavaju narječjem te češće koriste narječje kod usmenoga izražavanja, a manje u pisanju/ čitanju.

H5 Učenici se lakše stvaralački izražavaju na hrvatskome standardnom jeziku.

Instrument, uzorak i postupak

U svrhu istraživanja proveden je anonimni anketni upitnik u odabranim osnovnim školama (Osnovna škola Prelog, Osnovna škola Hodošan, Osnovna škola Domašinec i II. Osnovna škola Čakovec) koje pohađaju učenici čiji je primarni idiom međimurski dijalekt⁴. Sadržaj anketnoga upitnika⁵ odnosi se na: a) poznavanje i upotrebu kajkavskih riječi kod učenika koji govore kajkavskim narječjem i b) učestalost upotrebe kajkavskoga narječja na nastavi.

Anketni upitnik je proveden u drugim i četvrtim razredima osnovnih škola da bi se mogli usporediti dobiveni rezultati s obzirom na učeničku dob, odnosno stupanj ovladanosti standardnim jezikom. Osim toga, za provođenje su upitnika odabrane škole u različitim sredinama za potvrdu rezultata o razlikama u poznavanju i upotrebi zavičajnoga idioma među učenicima gradskih i/ili seoskih osnovnih škola.

U provedenom je istraživanju sudjelovalo 158 učenika (79 učenika drugih razreda i 79 učenika četvrtih razreda) koji su polaznici četiriju osnovnih škola:

1. OŠ Prelog – 35 učenika drugih razreda i 39 učenika četvrtih razreda
2. OŠ Hodošan – 15 učenika drugoga razreda i 21 učenik četvrtoga razreda
3. OŠ Domašinec – 12 učenika drugoga razreda i 19 učenika četvrtoga razreda
4. OŠ Čakovec – 17 učenika drugoga razreda.⁶

4 Međimurski dijalekt dijeli se na tri skupine (donji, srednji i gornji poddijalekt) na temelju kriterija odnosa refleksa jata i poluglasa (ə) u naglašenoj poziciji te odnosa slogotvornoga l i stražnjeg nazala ɔ. Prema toj podjeli govor Preloga (preloška skupina) i Hodošana (goričanska skupina) pripada skupini donjih poddijalekata, a govor Čakovca (čakovečka skupina) i govor Domašince (subotička skupina) skupini srednjih poddijalekata (Blažeka, 2008).

5 Anketni upitnik priložen je na kraju rada. Sastavljen je od 7 pitanja među kojima se prva tri pitanja odnose na opće informacije o učenicima. Četrto je pitanje povezano s utvrđivanjem poznatosti i upotrebe kajkavskih riječi. Peto pitanje odnosi se na upotrebu narječja (zavičajnoga govora) u nastavnoj komunikaciji, a zadnja dva pitanja vezana su uz stvaralačku pismenost učenika.

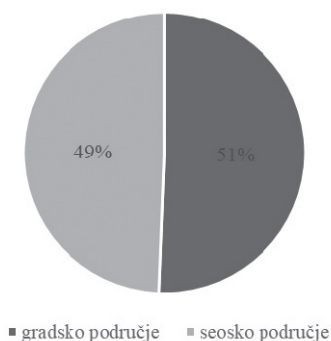
6 Anketiranje učenika provedeno je paralelno s pojavom pandemije koronavirusa (tijekom veljače i ožujka 2020. godine) te su zbog toga izostali podaci za učenike 4. razreda Osnovne škole Čakovec.

Tablica 1. Broj ispitanika u istraživanju

Razred	Dječaci	Djevojčice
2.	42	37
4.	36	43
Ukupno:	158	

OŠ Prelog i II. OŠ Čakovec su gradske škole, a OŠ Hodošan i OŠ Domašinec su seoske škole pa su tako gradsko i seosko područje u jednakoj mjeri zastupljeni (Grafikon 1).

Prikaz mjesta stanovanja anketiranih učenika

Grafikon 1. Prikaz mjesta stanovanja anketiranih učenika

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

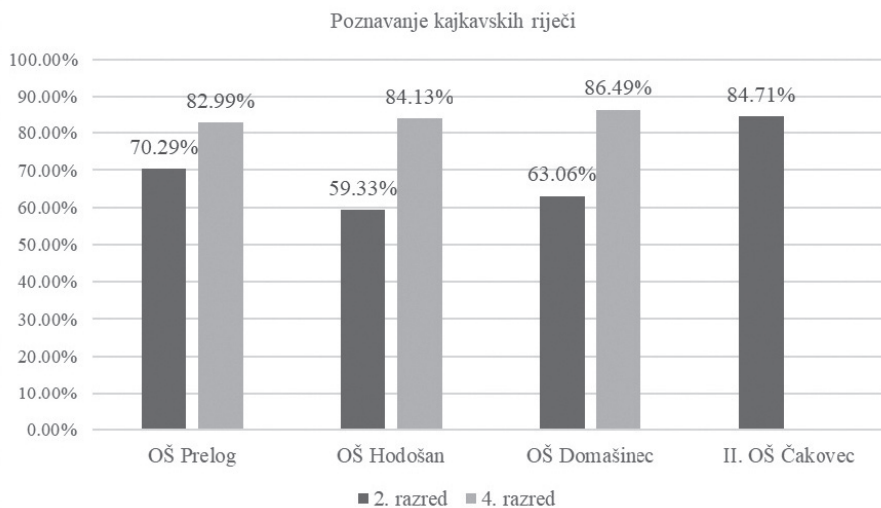
U odgovorima na prva tri pitanja učenici su trebali napisati osnovne informacije o sebi (spol, razred i mjesto stanovanja s naznakom – u gradu ili na selu). Prema dobivenim podacima, među 158 anketiranih učenika, 79 je učenika drugih razreda i isto toliko (79) učenika četvrtih razreda, od kojih je 78 dječaka i 80 djevojčica (tablica 1). Iz gradskih je središta 80 učenika, dok ostalih 78 učenika dolazi sa sela (grafikon 1).

Poznavanje i upotreba kajkavskih riječi

Cilj je četvrtoga zadatka bio utvrditi stupanj poznavanja odabranih kajkavskih riječi i učestalost njihove upotrebe kod anketiranih učenika. Na temelju 30 zadanih kajkavskih riječi za pojmove koji su učenicima poznati, odnosno riječi koje se rabe u svakodnevnoj komunikaciji poput *šos* (*suknja*),

kiklja (haljina), japa (tata), vučiti se (učiti se), učenici su trebali napisati standardnojezičnu zamjenu.⁷ Osim toga, trebali su zaokružiti odgovor DA/NE s obzirom na to upotrebljavaju li ponuđene kajkavske riječi.

Pretpostavka je bila da učenici razumiju i svakodnevno rabe više od 50 % ponuđenih kajkavskih riječi. Istraživanjem je utvrđeno da učenici razumiju 75,86 % zadanih kajkavskih riječi, dok koriste svega 66,13 %, što pokazuje da je pretpostavka dobivenim rezultatima i potvrđena (grafikoni 2 i 3).

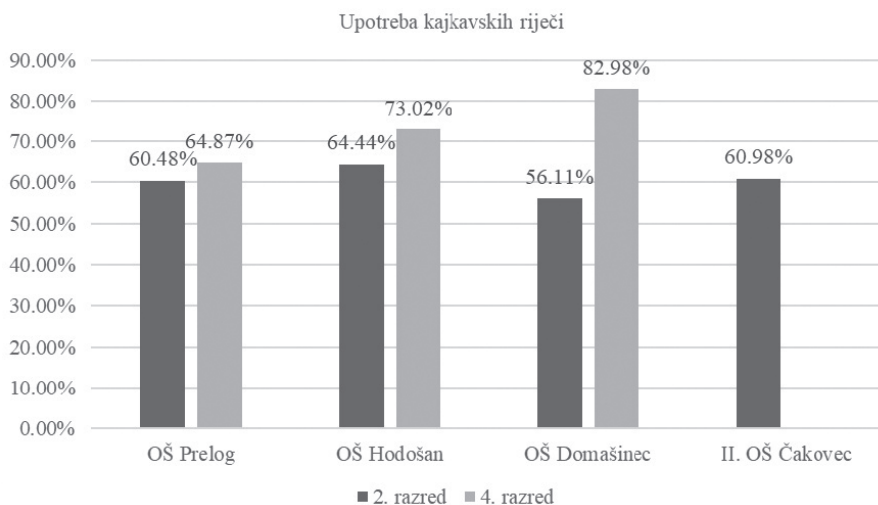
Grafikon 2. Poznavanje kajkavskih riječi

Učenici četvrtih razreda znaju i razumiju 84,54 % zadanih kajkavskih riječi, dok učenici drugih razreda znaju i razumiju 69,35 % zadanih kajkavskih riječi. Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da učenici četvrtih razreda bolje razumiju kajkavske riječi od učenika drugih razreda. Na dobivene rezultate vjerojatno su utjecale i različite aktivnosti na zavičajnome govoru jer učenici četvrtoga razreda čitaju i pišu na zavičajnome govoru više od učenika drugih razreda, odnosno kako navodi Turza-Bogdan (2016) učenici četvrtoga razreda upoznati su s književnim tekstovima, uglazbljenim pjesmama i tematikom zavičaja.

Od 30 zadanih riječi, učenici su najviše poteškoća u značenjskom opisu imali s riječima *šos* (suknja), *japica* (djed ili pradjed), *zadruga* (trgovina) i *škrlak* (šešir). Riječ *šos* je učenicima poznata, ali nisu znali standardni hrvatski naziv za tu riječ jer svakodnevno upotrebljavaju germanizam i zaključili su da je to

⁷ Učenicima su u anketi ponuđene riječi koje upotrebljavaju u svakodnevnoj komunikaciji.

standardni naziv. Riječ *japica* (djed/pradjed) je zastarjela pa ju učenici vjerojatno ne upotrebljavaju toliko često te su na temelju bliskosti s riječju *japa* (tata) pogrešno zaključili da je riječ o nazivu mama ili mamica. Riječ *zadruga* (trgovina) navodila je na krivi zaključak učenike četvrtih razreda zbog pročitanih romana (npr. *Vlak u snijegu*) u kojima ta riječ označuje 'društvo, skupinu ljudi'. Riječ *škrlak* je zastarjeli naziv za šešir pa je stoga taj izraz manje poznat učenicima. Osim toga, nekoliko je učenika za riječ *penezi* (novci) ponudila zamjenu *kune* i to uglavnom učenici drugih razreda koji su povezali dotad naučeno gradivo. Riječi poput *zakaj* (zašto), *kaj* (što), *ve* (sada), *lepo* (lijepo), *jo* (ja) i *fala* (hvala) nisu predstavljale učenicima problem u razumijevanju značenja i većina je znala standardne nazive za navedene riječi.

Grafikon 3. Upotreba kajkavskih riječi

Učenici četvrtih razreda svakodnevno upotrebljavaju 73,62 % zadanih kajkavskih riječi, dok učenici drugih razreda upotrebljavaju 60,50 % zadanih kajkavskih riječi. Na temelju dobivenih rezultata demantirana je druga hipoteza „Učenici drugih razreda u većoj mjeri koriste kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji od učenika četvrtih razreda.“ jer rezultati ankete pokazuju da učenici četvrtih razreda svakodnevno upotrebljavaju više zadanih kajkavskih riječi od učenika drugih razreda.

Učenici najviše upotrebljavaju one riječi koje razumiju, no uočeno je da riječi poput *škrlak* (šešir), *japica* (djed ili pradjed), *dvor* (dvorište – upotrebljavaju drugi kajkavski naziv, odnosno germanizam *grunt*), *vanjkuš* (jastuk) i *ftič* (ptica) ne koriste se previše u usmenoj ili pismenoj komunikaciji, dok riječi poput *kaj*

(što), *jo* (ja), *šos* (suknja), *vura* (sat), *vučiti se* (učiti se), *lasi* (kosa) i *zakaj* (zašto) koriste se svakodnevno.

Upotreba kajkavskoga narječja u školi

Cilj sljedećega zadatka bio je utvrditi učestalost upotrebe kajkavskoga narječja na nastavi. Učenici su u ponuđenu tablicu upisivali vrijednosti koje se odnose na vlastitu upotrebu narječja. U tablicama (2, 3, 4 i 5) prikazani su najčešći odgovori ispitanih učenika.

Tablica 2. Najčešći odgovori učenika OŠ Prelog

Tvrdnja	OŠ Prelog	
	2. razred	4. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (40 %)	uvijek (38,36 %)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	nikada (62,86 %)	nikada (33,33 %)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	nikada (77,14 %)	nikada (66,66 %)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	nikada (68,57 %)	nikada (38,46 %)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	nikada (82,86 %)	nikada (58,97 %)

Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da 40 % učenika drugih razreda komunicira s učiteljicom na standardnom jeziku. Ostali učenici su podijeljeni, 28,57 % učenika vrlo često komunicira na standardnom jeziku, dok 17,14 % ne komunicira uopće na standardnom jeziku. 62,86 % učenika ne govori na kajkavskome narječju na nastavi, dok 11,43 % uvijek govori na narječju. 77,14 % učenika ne piše na kajkavskome narječju, a 68,57 % učenika se ni stvaralački ne izražava na narječju. 8,57 % učenika se relativno često stvaralački izražava kajkavskim narječjem. 82,86 % učenika uopće ne čita na kajkavskome narječju, dok 11,43 % učenika čita ponekad.

38,36 % učenika četvrtih razreda uvijek komunicira s učiteljicom na standardnom jeziku, dok 20 % učenika relativno često komunicira na standardnom jeziku. 33,33 % učenika na nastavi ne govori na kajkavskome narječju, dok 28,21 % relativno često govori i na narječju. Što se tiče pisanja i stvaralačkoga izražavanja, 66,66 % učenika ne piše na nastavi na kajkavskome narječju, a 38,46 % učenika se ni stvaralački ne izražava narječjem. 58,97 % učenika ne čita na nastavi na kajkavskome narječju, dok 17,95 % njih čita ponekad.

Iz dobivenih je podataka vidljivo da se učenici OŠ Prelog većinom usmeno izražavaju na standardnom jeziku, iako određeni broj učenika i dalje često komunicira i na kajkavskome narječju. Također, učenici se pismeno izražavaju uglavnom na standardnom jeziku. Ponekad, pak, čitaju tekstove na kajkavskom narječju, ali većim dijelom to ipak čine na standardnom jeziku.

Tablica 3. Najčešći odgovori učenika OŠ Hodošan

Tvrdnja	OŠ Hodošan	
	2. razred	4. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (86,87 %)	uvijek (61,90 %)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	nikada; ponekad (40 %)	gotovo nikada (38,09 %)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	nikada (80 %)	ponekad (42,86 %)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	nikada (60 %)	ponekad (33,33 %)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	nikada (86,67 %)	ponekad (38,10 %)

Većina učenika drugoga razreda uvijek komunicira s učiteljicom na standardnom jeziku (86,87 %), dok 6,66 % komunicira vrlo često. 40 % učenika ne govori na nastavi na kajkavskome narječju, dok 40 % učenika ponekad govori na narječju. 80 % učenika ne piše na narječju, a 60 % se ne izražava stvaralački na narječju. 13,33 % učenika relativno često piše i stvaralački se izražava na narječju. 86,67 % učenika ne čita na kajkavskome narječju, dok 6,66 % učenika vrlo često čita upravo na narječju.

61,90 % učenika četvrtoga razreda uvijek komunicira s učiteljicom na standardnom jeziku, dok 14,29 % komunicira relativno često. 38,09 % učenika gotovo nikada ne govori na nastavi na kajkavskome narječju, ali 23,81 % učenika relativno često govori i na narječju. 42,86 % učenika ponekad piše na nastavi na kajkavskome narječju, dok 33,33 % uopće ne piše na narječju. 33,33 % učenika se ponekad stvaralački izražava na kajkavskome narječju, a 19,05 % učenika to čini vrlo često. 38,10 % učenika ponekad i čita na kajkavskome narječju, ali 33,33 % njih ne čita uopće na narječju.

Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da učenici OŠ Hodošan komuniciraju s učiteljicom na standardnom jeziku, ali i govore na kajkavskome narječju, više nego što to čine učenici OŠ Prelog. Učenici pišu i stvaralački se izražavaju na standardnom jeziku, no ponekad i na kajkavskome narječju te čitaju i razne tekstove na kajkavskome narječju. Dobiveni podaci pokazuju da,

za razliku od učenika OŠ Prelog, učenici OŠ Hodošan pišu i u većoj mjeri se stvaralački izražavaju na kajkavskome narječju.

Tablica 4. Najčešći odgovori učenika OŠ Domašinec

Tvrdnja	OŠ Domašinec	
	2. razred	4. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (66,67 %)	uvijek (42,11 %)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	nikada; gotovo nikada (25 %)	relativno često (68,42 %)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	nikada (66,67 %)	relativno često (57,89 %)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	nikada (83,33 %)	relativno često (52,63 %)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	nikada (66,67 %)	relativno često (68,42 %)

66,67 % učenika drugoga razreda uvijek komunicira s učiteljicom na standardnom jeziku, dok 33,33 % učenika komunicira vrlo često. 25 % učenika na nastavi ne govori na kajkavskome narječju, dok 16,67 % učenika govori vrlo često ili uvijek. 66,67 % učenika na nastavi uopće ne piše na kajkavskome narječju, ali 8,33 % njih piše relativno često. 83,33 % učenika se stvaralački izražava na standardnom jeziku, dok se 8,33 % učenika ponekad izražava i narječjem. 66,67 % učenika ne čita na kajkavskome narječju, a 8,33 % učenika čita ponekad.

Učenici četvrtoga razreda, njih 42,11 %, uvijek komuniciraju s učiteljicom na standardnom jeziku, a 21,05 % učenika relativno često. 68,42 % učenika relativno često na nastavi govori i kajkavskim narječjem. 57,89 % učenika relativno često piše na kajkavskome narječju, dok 10,53 % učenika uvijek piše na narječju. 52,63 % učenika se relativno često i stvaralački izražava narječjem, a 15,79 % učenika nikada. 68,42 % učenika relativno često čita kajkavske tekstove, a 26,32 % učenika ponekad.

Dobiveni podaci pokazuju da učenici OŠ Domašinec komuniciraju s učiteljicom na standardnom jeziku, ali također se često koriste i kajkavskim narječjem u usmenoj i pismenoj komunikaciji. Osim toga relativno često pišu i stvaralački se izražavaju na kajkavskome narječju, a često čitaju i razne tekstove na kajkavskome narječju. Promatra li se dob anketiranih učenika, uočava se da učenici četvrtoga razreda više pišu i čitaju na kajkavskome narječju od učenika drugoga razreda. Na temelju pak usporedbe s dobivenim prethodnim rezultatima možemo zaključiti da učenici četvrtoga razreda OŠ Domašinec upotrebljavaju narječje više od učenika četvrtih razreda OŠ Prelog i OŠ Hodošan. Razlog

tome vjerojatno je neposredna učenička okolina, odnosno sredina u kojoj se u komunikaciji uglavnom upotrebljava kajkavsko narječje.

Tablica 5. Najčešći odgovori učenika II. OŠ Čakovec

Tvrdnja	II. OŠ Čakovec
	2. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (94,12 %)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	gotovo nikada (88,24 %)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	ponekad (94,12 %)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	ponekad (88,24 %)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	ponekad (94,12 %)

94,12 % učenika uvijek komunicira s učiteljicom na standardnom jeziku, dok preostalih 5,88 % učenika ne komunicira na standardnom jeziku. 88,24 % učenika gotovo nikada ne govori na kajkavskome narječju na nastavi, dok se 5,88 % učenika relativno često usmeno izražava upravo narječjem. 94,12 % učenika ponekad piše na kajkavskome narječju, dok preostalih 5,88 % učenika piše na standardnom jeziku. Učenici (njih 88,24 %) se ponekad i stvaralački izražavaju na kajkavskome narječju. 94,12 % učenika ponekad čita na kajkavskome narječju, dok preostalih 5,88 % ne čita.

Dobiveni podaci pokazuju da učenici drugoga razreda II. OŠ Čakovec komuniciraju s učiteljicom na standardnom jeziku. Većina učenika na nastavi ne govori kajkavskim narječjem, ali pojedinci ipak relativno često govore na narječju. Učenici većinom pišu i stvaralački se izražavaju na standardnom jeziku, ali ponekad i na kajkavskome narječju. Također, ponekad čitaju i razne tekstove na kajkavskom narječju.

Dobiveni podaci potvrđuju treću postavljenu hipotezu: „Učenici seoskih osnovnih škola češće govore narječjem od učenika gradskih osnovnih škola.“ Učenici OŠ Prelog i II. OŠ Čakovec manje upotrebljavaju kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji na nastavi od učenika OŠ Hodošan i OŠ Domašinec.

Djelomično je potvrđena i četvrta hipoteza: „Učenici osnovnih škola kajkavskoga područja lakše se izražavaju narječjem te češće koriste narječje kod usmenoga izražavanja, a manje u pisanju/čitanju.“ Na temelju dobivenih podataka zaključujemo da se učenici često usmeno izražavaju i na kajkavskome narječju, a nešto manje to čine u pisanju. Iako je potvrđeno da učenici češće rabe kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji, nije potvrđeno i da se lakše izražavaju narječjem.

Stvaralačko izražavanje učenika

Posljednja dva zadatka vezana su uz stvaralačko izražavanje. Cilj šestog zadatka bio je istražiti kako će se učenici samostalno izraziti (standardnim jezikom ili narječjem) kada to u zadatku nije naznačeno, a cilj je sedmog zadatka bio uvidjeti kako će se učenici izraziti narječjem kada je to u zadatku naznačeno (grafikon 4 i grafikon 5).

Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da većina učenika piše standardnim jezikom kada u zadatku nije zadano sredstvo izražavanja, odnosno upotreba određenoga jezičnog idioma. U drugom razredu OŠ Prelog jedan učenik je pisao narječjem, dok je u četvrtom razredu dvoje učenika napisalo tekst na narječju. Također, dvoje učenika četvrtoga razreda OŠ Domašinec je pisalo narječjem.

U nastavku navodimo primjere koji potvrđuju stvaralačko izražavanje na standardnom jeziku koji je povezan sa zadatkom opisa najboljega prijatelja/prijateljice:

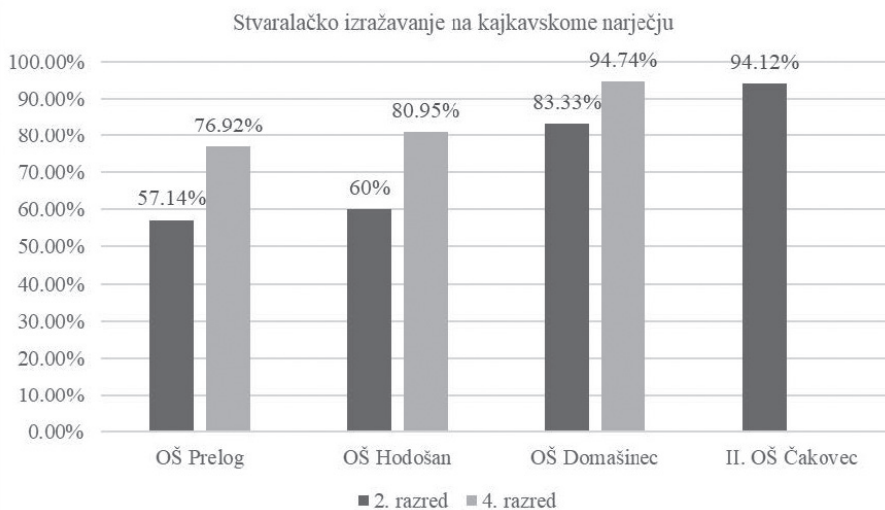
- „Moja najbolja prijateljica je Dora. Ima smeđu kosu i nosi naočale. Ona svira klavir. Najčešće slušamo muziku i idemo na igralište.“

- „Moja najbolja prijateljica ima smeđu kosu i zelene oči. Najčešće se igramo učiteljice, dosta često se i skupa uređujemo, mijenjamo uloge i slično.“

- „Moja prijateljica ima tamnosmeđu kosu, plave oči, plave naočale. Uvijek je smiješna.“

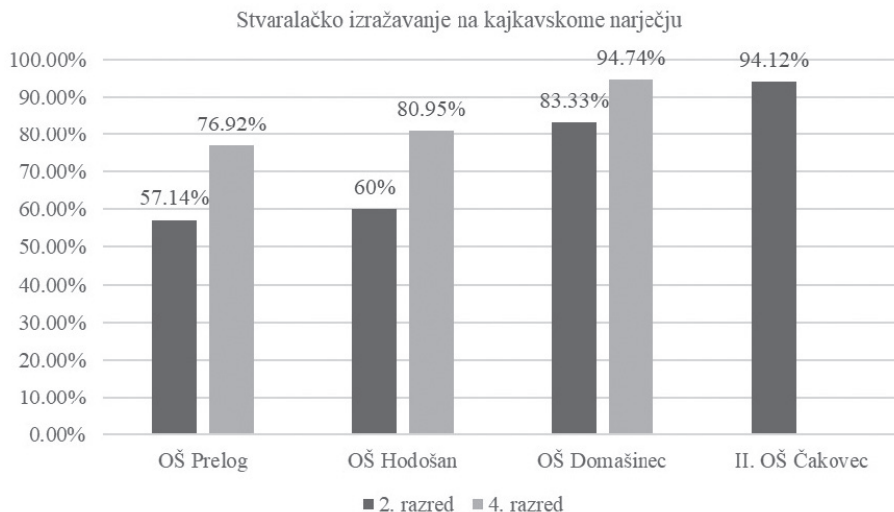
- „Moj najbolji prijatelj se zove Neven. Ima žutu kosu. Ima plave oči. Ide na nogomet. Srednje je visine i jak je. Voli gledati i rukomet.“

- „Moj najbolji prijatelj ima smeđu kosu. Često se igramo lovice. I voli se igrati skrivača.“

Grafikon 4. Stvaralačko izražavanje na hrvatskome standardnom jeziku

Pritom se u tekstovima koje pišu dječaci i djevojčice uočava razlika. Djevojčice pišu opsežnije tekstove, spominju više detalja i osnovnih informacija od dječaka. Također, više pažnje posvećuju urednom rukopisu i pravopisu. Svima je zajedničko započinjanje opisa izrazima *Moj najbolji prijatelj / Moja najbolja prijateljica*.

Grafikon 5. Stvaralačko izražavanje na kajkavskome narječju

U zadnjem su se zadatku (br. 7) učenici trebali koristiti narječjem u opisivanju jednoga člana svoje obitelji. Grafikon br. 5 prikazuje postotak učenika koji su opisali svoje članove pišući na narječju, dok su ostali učenici pisali standardnim jezikom. Čak petnaest učenika drugoga razreda OŠ Prelog je pisalo standardnim jezikom, a u četvrtom razredu je to učinio nešto manji broj od devet učenika. Najveći postotak točno izvršenoga zadatka potvrđen je u četvrtom razredu OŠ Domašinec i drugom razredu II. OŠ Čakovec.

Odabrani primjeri potvrđuju rezultate zadatka u kojem se od učenika zahtijevalo izražavanje na narječju:

- „Moj japa je velki. Ima črne lasi. Ima i sede lasi. Voli se igrati s menom.“

- „Moja mama je jako lepa. Voli delati. Ona je glavna v hiži. Voli lepu obleku. Jo ju volim.“

- „Moj japa se zove Dragutin. Voli se baviti bežanjem. Dela v Tehnixu. On se z menom vuči. Ima hrđave lose i plove oči. Fest voli moju sestru i mene.“

- „Moj brat je jako moli i ima dve lete. Jo ga jako volim i baš je dober.“

- „Moja sestra je uvek ozbiljna i uvek je srdita.“

I u ovome je zadatku uočeno da djevojčice pišu detaljnije opise od dječaka, ali i da je učenicima teže izraziti se narječjem jer u školi pišu na standardnom jeziku. Većina njih je u svoje opise dodala samo neke kajkavske riječi, dok su neki cijeli opis ipak napisali na narječju.

Prema dobivenim podacima vidljivo je da se učenici pismeno više izražavaju standardnim jezikom, a ne narječjem. Stoga zaključujemo da je i zadnja hipoteza točna: „Učenici se lakše stvaralački izražavaju na hrvatskome standardnom jeziku.“ S obzirom na to da u školi učenici pišu opise na standardnome jeziku, to je i razlog zašto im je teže pisano se izraziti narječjem pa tako automatizmom u pismenim zadacima upotrebljavaju standardnojezične riječi koje su usvojili u obrazovnome procesu.

I čitanje utječe na stvaralačko izražavanje učenika. Na nastavi se pretežno čitaju tekstovi na standardnom jeziku te je učenicima lakše koristiti se standardnojezičnim leksemima u usmenoj i pismenoj komunikaciji. Učenicima četvrtih razreda, koji više čitaju tekstove na kajkavskom narječju od učenika drugih razreda, bilo je lakše odgovoriti na posljednje pitanje koje se odnosilo na opis člana obitelji napisan na narječju.

ZAKLJUČAK

Znanja o jeziku stječu se ne samo usvajanjem teorijskih znanja nego i upotrebom jezika, a upravo je ovladanost različitim jezičnim idiomima pokazatelj funkcionalne jezične upotrebe. Na temelju provedenoga istraživanja vidljivo je da se u pismenoj komunikaciji učenici lakše izražavaju standardnim jezikom i to posebno učenici drugih razreda. Učenici na nastavi uglavnom čitaju standardnojezične tekstove te većinom pišu i govore na standardnom jeziku. Ipak, učenici četvrtih razreda više su uključeni u različite aktivnosti čitanja, pisanja i stvaranja na zavičajnom idiomu za razliku od učenika drugih razreda koji svladavaju standardnojezične norme.

Zavičajni idiom učenici mlađe školske dobi ponekad upotrebljavaju u školskoj komunikaciji, a razlike u upotrebi zavičajnoga i standardnoga idioma na nastavi u vezi su s njihovom dobi i neposrednim okruženjem. U gradskim sredinama naglašena je upotreba standardnoga jezika, iako, ako je to posebno zadano, učenici se mogu uspješno stvaralački izraziti i na zavičajnome idiomu. U seoskim je sredinama, očekivano, izraženija upotreba zavičajnoga idioma - i u nastavnoj komunikaciji i stvaralačkom izražavanju te više u usmenoj nego u pismenoj djelatnosti.

Dobiveni rezultati pokazuju da se u nastavnoj komunikaciji od učenika zahtijeva sporazumijevanje na standardnom jeziku, dok je jezično izražavanje na zavičajnom idiomu nedovoljno zastupljeno. Učenici čitaju dijalektna književna djela koja su zadana nastavnim programom i pišu opise, priče, čak i pjesme, ali uglavnom kad je izražavanje na zavičajnom idiomu unaprijed zadano. Ključna je stoga uloga učitelja koji bi trebali poticati učenike mlađe školske dobi prema stvaralačkom izražavanju na zavičajnome idiomu kako bi postali komunikacijski kompetentne mlade osobe.

LITERATURA

1. Blažeka, Đ. (2000). Učenje književnog jezika pomoću uspoređivanja s mjesnim govorom. U S. Hranjec (ur.), *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi: zbornik radova sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu 1996. – 2000.* (str. 210–213). Visoka učiteljska škola Čakovec.
2. Blažeka, Đ. (2008). *Međimurski dijalekt: hrvatski kajkavski govori Međimurja.* Matica hrvatska.
3. Kalogjera, D. (2002). Bilješke o dijalektu u društvu i nastavi jezika. U M. Kovačević, D. Pavličević-Franić (ur.), *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini* (str. 171–179). Naklada Slap.
4. Kapović, M. (2006). Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam. U J. Granić (ur.), *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova.* HDPL.
5. Mikić Čolić, A., Glušac, M. (2018). Dijalekt i standard u sustavu okomite višejezičnosti. U K. Čeliković (ur.), *Dani hrvatske knjige i riječi* (str. 31–43). Hrvatska čitaonica Subotica, Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata.
6. Pavličević-Franić, D. (2002). Okomita dvojezičnost i rano učenje jezika. U M. Kovačević, D. Pavličević-Franić (ur.), *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini* (str. 93–102). Naklada Slap.
7. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika.* Alfa.
8. Pavličević-Franić, D. (2007). Standardnojezična normativnost i/ili komunikacijska funkcionalnost u procesu usvajanja hrvatskoga jezika. U M. Češi, M. Barbaroša-Šikić (ur.), *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama* (str. 34–49). Naklada Slap i Agencija za odgoj i obrazovanje.
9. Puljak, L. (2011). Uloga zavičajnoga idioma u razvoju jezičnokomunikacijske kompetencije učenika mlađe školske dobi. *Časopis Hrvatskih studija*, 7(1), 239–305.
10. Turza-Bogdan, T. (2008). Kajkavski dramski tekst u funkciji učenja jezika. *Hrvatski*, 6(2), 185–204.
11. Turza-Bogdan, T. (2013). *Kajkavsko narječje u nastavi Hrvatskoga jezika: prilozi za osnovnoškolsku nastavu.* Matica hrvatska.
12. Turza-Bogdan, T., Virč, I., Čerepinko, L. (2016). O uporabi kajkavskog narječja iz perspektive učenika – njegovih govornika. *Hrvatski*, 14(2), 61–81.
13. Visinko, K. (2007). Proces stjecanja pismenosti. U M. Češi, M. Barbaroša-Šikić (ur.), *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama* (str. 118–125). Naklada Slap i Agencija za odgoj i obrazovanje.

VERTICAL BILINGUALISM OF STUDENTS IN THE MEĐIMURJE DIALECT AREA

The paper studies the influence of the native dialect on the development of linguistic skills in younger school-age children in Međimurje. Given the established dominance of standard language in teaching fourth-grade elementary school students (Turza-Bogdan, 2016), the aim was to compare the use of the native dialect in the curricular and extracurricular communication and to determine whether there are greater discrepancies in the results obtained by second- and fourth-grade students of primary schools. The results of the research confirmed that the examined students predominantly used the standard language in class communication, while communication in the native dialect by individual students was most often achieved in speech and was more pronounced in rural areas. Also, it has been confirmed that fourth graders show better knowledge and use of the native dialect and they use it more often in class communication than second-graders.

Keywords: functional communication, linguistic skills, native dialect, standard language.